

Grigore Ilisei

SANCTUARELE MEMORIEI

Cu un cuvânt înainte de Theodor Codreanu

Carte apărută cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Theodor Codreanu', with a long horizontal stroke above the main text.

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Doxologia
Iași, 2021

Notă asupra ediției

În 1986, ori la începutul anului 1987, am fost solicitat să colaborez la o carte ce urma să apară la Editura Sport-Turism, consacrată locurilor unde s-au născut, au trăit și au creat marile spirite ale culturii române. Coordonatorul acesteia era Patița Silvestru, pe atunci demnitar, pare-mi-se vicepreședinte al Consiliului Național al Pionierilor, un publicist cu preocupări notabile referitoare la istoria culturii, domeniu în care s-a manifestat și după 1989. Îmi revenea redactarea secțiunii privitoare la Moldova. Am convenit cu Patița Silvestru asupra sumarului. Am optat, potrivit spațiului ce-mi era afectat, să scriu despre Prigoreniile lui Neculce, Ipotești, Humulești, Stupca, Liveni, Bacăul lui Bacovia, dar și să prezint două dintre cele mai fertile vetre spirituale ale Moldovei, Iași și Fălticeni. M-am documentat în biblioteci și arhive, am revăzut acele toposuri sacre, după care am trecut la masa mea de lucru. Am terminat ceea ce aveam de scris în cursul anului 1989 și am predat manuscrisul domnului Patița Silvestru, care la rândul lui trebuia să asambleze toate secțiunile și să prezinte cartea editurii care o comandase pentru a o tipări în anul următor. Prins,

probabil, în furtuna schimbărilor din acel an 1989, coordonatorul cărții, de bună seamă, numai de publicarea acesteia nu s-a preocupat. Dar nici n-a mai dat vreun semn. Și eu, cu alte multe proiecte, uitasem aproape de acest capitol al scrisului meu și abia de câțva timp am avut răgazul să mă aplec asupra manuscrisului și să constat că, puțin extins, ar putea constitui substanța unei cărți de sine stătătoare. Socotind că asemenea tipărituri sunt necesare ca aerul, propunând, mai ales celor tineri, modele de urmat, biografii exemplare, m-am hotărât să mă dedic celor scrise cu câteva decenii în urmă și să adaug noi pagini privitoare și la alte locuri ale genezei, formării și afirmării unor mari personalități ivite din pământul binecuvântat al Moldovei. Unul dintre capitolele noi ale cărții s-a alcătuit înainte să-mi fi venit ideea tipăririi într-o carte. E vorba de paginile pe care le-am închinat Mirceștilor lui Alecsandri în 1990, anul centenarului morții bardului. Le-am publicat la invitația bunului prieten Sergiu Adam în revista „Ateneu”, al cărei redactor șef era poetul de la Bacău. De altfel și celelalte texte au apărut în diferite publicații culturale și literare din Iași și din țară.

Odată luată hotărârea, am purces la revederea și actualizarea paginilor vechi și am început scrierea unora noi. E vorba de cele privitoare la Iașii prieteniiilor artistice, de Vovidenia, popasul de după război al lui Mihail Sadoveanu, de Văratec – sălaș al intelighenției românești – și de Mălini, tărâmul din care a zburat spre nemurire albatrosul care și-a frânt aripile la douăzeci de ani și încă unul, poetul Nicolae Labiș. Am redactat capitolele

consacrate acestor sanctuare după o documentare la fel de minuțioasă, popasuri la izvoare spre împrăștierea impresiilor, la Mălini și Vovidenia. M-am bucurat și de surse de primă mână puse la dispoziție de arhimandritul Mihail Daniliuc, custodele Casei de la Vovidenia, și de Margareta Labiș, sora poetului. Desigur, s-ar fi convenit să mă opresc și la alte incinte sacre, pentru că, slavă Domnului!, Moldova este în această privință o mină de aur. Dar atât ne-a stat acum în putere să făptuim și cred că bucoavna s-a rotunjit și are drept la existență. I-am ales și un titlu, care cred că derivă din însuși conținutul cărții, acela de Sanctuare ale memoriei. Am bătut la ușa Editurii Doxologia, deschisă spre publicarea unor asemenea cărți modelatoare, și am fost întâmpinat cu toată solitudinea de diriguitorii acestei case editoriale. Mulțumirile mele se îndreaptă spre Înaltpreasfințitul Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, care, cu noblețea-i sufletească bine cunoscută, ne-a acordat binecuvântarea apariției. Sunt îndatorat și criticului și istoricului literar Theodor Codreanu, semnatarul predosloviei cărții.

Autorul

CUVÂNT ÎNAINTE

Prestigioasa editură Doxologia din Iași, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitul Părinte Teofan, Mitropolitul Moldovei și al Bucovinei, adaugă o nouă carte la opera cunoscutului prozator și publicist Grigore Ilisei, cu generosul titlu *Sanctualele memoriei*. Este bine știut că între proza autorului ieșean și publicistică aproape că nu există diferență stilistică, doar o graniță aproximativă de gen ce aparține ficțiunii, căci prozatorul își arată magia lui de povestitor în întreaga operă, inclusiv în emisiunile de la radio și televiziune.

Sanctualele memoriei își au o poveste a lor, explicată de autor într-o *Notă asupra ediției*. Textele antologate aici, în majoritatea lor, au fost concepute după un proiect din 1986-1987 al Editurii Sport-Turism din București, proiect care s-a vrut a fi o operă colectivă a unor colaboratori din Țară, coordonat de Patița Silvestru, tema fiind locurile unde s-au născut, au trăit și au creat cele mai ilustre personalități ale culturii românești. Lui Grigore Ilisei i-a revenit onoarea de a scrie despre „sanctualele” Moldovei: Prigoreniul lui Ioan Neculce, Ipotești, Humulești, Stupca, Liveni, Bacău, Iași, Fălticeni. Până în 1988, textele au fost gata, însă răsturnarea politică din 1989 a

neantizat proiectul, abandonat și de coordonator. Abia după trei decenii, Grigore Ilisei și-a adus aminte de cele scrise atunci, la care a mai adăugat noi capitole: despre Iași, Mircești, Vovidenia, Văratec și Mălini.

Uitarea, prin eliminare editorială, ca semn al intruziunii unui nou fel de cenzură, își are tâlcul ei sugerat de titlul ales de autor: *Sanctualele memoriei*. Noua ideologie, ce se ivea lacomă la orizont, ca neomarxism cultural înveșmântat în „corectitudine politică”, arăta cât de „inactual” devenea sentimentul național, încât inteligenței momentului („emancipată” *ad-hoc*) i-a fost teamă și rușine a mai vorbi, ani buni, despre spiritualitatea românească. Numai că Eminescu ne-a lăsat moștenire *ontologia arheului*, pariul său pascalian fiind al supraviețuirii *memoriei* unui neam, ca *singura realitate pe lume* (vezi eseul eminescian *Archaeus!*). În Făt-Frumos, eroul basmului *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte*, Eminescu descifra însuși arheul românilor, acela care, pe drumul de întoarcere din *visarea* pe de tărâmul tinereții fără bătrânețe și al vieții fără de moarte, este singurul care păstrează *memoria* locurilor și oamenilor care se perindaseră în sute de ani pe acele meleaguri. Nu mă surprinde că, în definitiv, aceasta este și tema centrală a cărții lui Grigore Ilisei: puterea *memoriei locurilor sacre* care au adus pe lume genii ca Neculce, Eminescu, Creangă, Ciprian Porumbescu, George Enescu, Ion Irimescu ș.a. Dacă n-ar fi înțeleș această cheie/enigmă a *sanctualelor memoriei*, Grigore Ilisei n-ar fi trecut dincolo de obișnuitele *evocări sentimentale* care țin exclusiv de planul

jurnalistic. Desigur, povestitorul plin de har, portretistul nuanțat, documentaristul atestat în tot ce afirmă se întâlnesc, în chip fericit, spre a susține *miezul* vieții și întâmplărilor prin care au trecut „personajele” sale în ascensiunea spre împlinire spirituală, nutrită din potențele românești ale „ghindei” din care vor răsări stejarii falnici ai operei lor.

Născut la Prigoreni Mici, aproape de Târgu Frumos, în 1672, viitorul om politic și cronicar Ion Neculce a avut o viață zbuciumată, începând mai ales din vremea hătmăniei de la Stăniliești, lângă Huși, în 1711, când Dimitrie Cantemir, aliat cu țarul Petru cel Mare, a fost înfrânt, Neculce exilându-se în Rusia odată cu domnul, având, ca și acesta, nostalgia nestinsă a întoarcerii. După doi ani de surghiun la „Moscu”, urmează alți șapte în Polonia, Divanul repunându-l în drepturi, în 1720, în timpul domniei lui Mihai Racoviță. Ascultă de chemarea pământului care l-a zămislit, retrăgându-se la Prigoreni Mici, „în căutarea anilor pierduți”, ca un insolit erou proustian. Acolo, îi revin în memorie vornicul Grigore Ureche, Eustatie logofăt, Miron Costin, Nicolae Costin și alții care-i trezesc dorința de a le continua opera, *Letopisețul Țării Moldovei*. De la alții, mai bătrâni ca el, recuperează memoria folclorică, precum urmașii Vasile Alecsandri și Alecu Russo, reaşezând-o în drepturi prin *O samă de cuvinte*. Grigore Ilisei, aidoma eroului-arheu reîntrupat narativ de Petre Ispirescu, călătorește spre Casa Ființei prin toate locurile/sanctuarele care au zămislit geniile evocate. Unul dintre acestea a fost și Ioan

Neculce. La Prigoreni Mici, fostul hatman nu are vreme de partide de vânatoare, ca alți boieri de vârsta lui, ci procedează aidoma lui Ion Creangă, împărțindu-se între *povești* (așternând pe răboj legendele) și *amintiri*, căci mare parte din letopiseț este trăită de el, ca magician al povestirii: „[...] n-avea prea multă vreme de pierdut în conversații și-n plimbări, ori vânători. Umbla în căutarea anilor pierduți pentru slovenit, încercând să așeze în scoicile cuvântului ceea ce se adunase în sufletul și în mintea sa într-o existență tumultuoasă. Locurile unde se retrăsese, nu pentru a-și trece bătrânețile, ci pentru a da curs pornirii sale către scrierea acelor *O samă de cuvinte* și a *Letopisețului*, nu se aflau chiar departe de vuietul lumii. Curțile erau situate pe un fel de Acropole, dominând valea pe unde trecea șleahul ce lega Țara de Sus de Țara de Jos a Moldovei. Priveliștea, ce se deschidea, era odinioară, ca și cea de azi, magnifică. Parcă ai suit pe înălțimea unui munte și nimic nu-ți stingherește privirea, vezi până hăt departe. Culmea aceasta fusese pe timpuri, desigur, și un ideal loc de apărare, ceea ce de bună seamă a cântărit mult în alegerea ei de către cei din neamul Neculce ca reședință a curților lor. Oamenii cei bătrâni ai satului își amintesc și acum din poveștile celor mai vechi. Deapănă istoriile într-o limbă cu arome cronicărești. Îți spun că un lac se întindea pe timpuri de sub tâmpla de deal și până la movila din stânga, unde se văd și acum încă urmele unei zidiri întărite. Pădurile, care nu lipsesc în prezent, privite de pe aceste înălțimi, se strângeau aidoma unor turme de bouri din vechime

și acopereau în vremea lui Neculce aproape întreg ținutul, sporindu-i frumusețea, ferindu-l de imaginea deșertică de mai târziu. Fără să fie rupt cu totul de lume, văzând din ceardacul conacului său cum se mișcă rădvanele pe drumurile Moldovei, Ion Neculce avea aici ambianța necesară aducerii aminte și trudei scrisului. El nu așterne pe hârtie faptele la fel cum o făcuseră predecesorii săi, ci povestește cele auzite de la alții, sau trăite de el, aflate, cum singur mărturisește, în inima sa” (*Prigoreniile lui Neculce*). Or, *inima* este chiar esența memoriei arheice, spune Eminescu: *Și eu pun destinul acestei lumi într-o inimă de om.*

Tulburător fapt, un alt mare boier cărturar, implicat profund în viața publică, Vasile Alecsandri, la vârsta deplinei maturități se întoarce în locurile copilăriei, părăsind viața politică în 1863. La 21 septembrie 1886, își făcea testamentul frământat de „soarta moșiei Mirceștilor, a casei în care locuia și a luncii Siretului, care reprezenta poate ceea ce-i era mai drag pe lume”, lucru subliniat și în testament: „Dorința mea este ca moșia Mirceștilor să nu se înstrăineze de familie și frumoasa luncă de pe malul Siretului să nu se taie niciodată în mod de a fi desființată”. În tihna Mirceștilor și-a conceput partea cea mai rezistentă a operei sale poetice, *pastelurile*. Grigore Ilisei compară Mirceștii cu ceea ce a fost Mărțișorul pentru Tudor Arghezi și Iasnaia Poliana pentru Lev Tolstoi. Reîntors către humusul arheic, poetul va exclama: „În sfârșit, am ajuns în raiul Mirceștilor. Aici am găsit grădina înflorită, livada încărcată de

pomi și lumea în cea mai splendidă podoabă”. Mirceștii devin loc de pelerinaj, de întâlnire cu prietenii. Și-a făcut o nouă casă (pe cea veche nu o putea suporta din cauză că acolo murise tatăl său), un conac simplu, apropiat de casele țărănești, nicicum un castel fălos precum al boierului Sturza din Miclăușeni. După moartea lui, la 22 august 1890, Mirceștii au devenit loc de pelerinaj pentru românii din toate colțurile țării. Din păcate, observă Grigore Ilisei, după plecarea lui Lucian Vasiliu de la directoratul Muzeului Literaturii Române din Iași, casa memorială a intrat în degradare, oglindă îngrijorătoare a atitudinii politicianilor și culturnicilor față de patrimoniul nostru cultural (*Raiul Mirceștilor*).

Un alt loc sacru este cel care a dat geniul muzical al lui Ciprian Porumbescu, Stupca. După celebra adunare de la Putna, al cărei lider a fost, de departe, Mihai Eminescu, compozitorul îi scria tatălui său: „Tată, am cântat Daciei întregi!” Dovadă că acești tineri aveau cel mai înalt ideal național, între ei Ciprian Porumbescu plătind cu închisoarea, cu boala și cu moartea. Eminescu reușise ca prin minune să scape de procesul de presă intentat de autoritățile austro-ungare, în urma publicării celor trei articole în „Federațiunea” de la Pesta. Autorul *Baladei*, îmbolnăvit în închisoare, trimis în Italia cu speranța vindecării, va jindui întoarcerea la Stupca cea dragă, unde va fi înmormântat în iunie 1880 (*Stupca lui Ciprian*).

Celălalt geniu muzical, George Enescu, va fi și el un caz neobișnuit în traseul împlinirii sale. Născut la Livezeni, județul Botoșani, la 19 august 1881, copilăria lui

a fost „scurtă și dureroasă”, trecând „ca un susur, ca un foșnet, ori ca un chiot de fată iubeață, pierzându-se în nemărginirea câmpiei” (*Nostalgia enesciană a pământului românesc*). A fost al optulea copil al lui Costache Enescu și al Mariei. Toți ceilalți copii au murit prematur, ultimii cinci din cauza anginei difterice. În amintirile sale înregistrate de Bernard Gavoty, Enescu mărturisea: „Părinții mei au fost mai degrabă înspăimântați, decât fericiți de această naștere: dacă aveau să-l piardă și pe al optulea copil? Când mi-amintesc de copilărie, parca simt încă în jurul meu grija plină de teamă în care creșteam. Mă păzeau de cele mai neînsemnate primejdii, tremurau la cel mai mic semn. În această seră înăbușitoare și plină de patimă am crescut prea repede și, dacă sunt astăzi un om mai mult decât sensibil, ca o rană vie, pricina, cred, o datorez copilăriei mele”. La trei ani, ascultă pentru prima oară un taraf de lăutari și geniul muzicii îl pătrunde pentru totdeauna. Survenind zvonul unei noi epidemii, tatăl se grăbește să-l rupă pe „Jurjac” de Liveni și să-l trimită la studii în străinătate, la Viena, apoi la Paris. Întreaga operă a lui Enescu are, tocmai de aceea, *nostalgia pământului românesc*, nutrindu-se din scurta copilărie de la Liveni. Nu întâmplător prima creație enesciană, în ipostaza de compozitor, se ivește de timpuriu și se numește *Poema română*, concertul având loc la Paris, pe 6 februarie 1898. „Voi părăsi deci această ambianță, rurală, caldă, fericită – spune Enescu – făurită din înțelegere mutuală între stăpâni și slujitori, pe care, din fericire, o voi regăsi în fiecare vară, în timpul vacanței.

Și, totuși, privind cum se depărtează casa unde te-ai născut, melegurile unde ai trăit înconjurat de dragoste, de grijă, de natură, porți în suflet o neliniște, aceea de a-ți lua rămas bun, pentru totdeauna, de la copilărie...”

Fiorul arheic al geniului străbate cu asupra de măsură prin Ipoteștii lui Eminescu, prin Humuleștii lui Creangă strămutați, apoi, în Bojdeuca din Țicău a Iașilor, prin Bacăul lui Bacovia, prin casa de la Vovidenia, prin Făl-ticeni ai lui Nicu Gane, ai lui Sadoveanu, ai lui Ion Irimescu și ai lui Grigore Ilisei însuși, pentru ca, finalmente, să ajungă la Poiana Mărului și la Mălini. Dacă a fost posibilă miraculoasa renaștere a poeziei românești în plin proletcultism, asta se datorează numai geniului locurilor (*genius loci*), din care izvodise și mitul fetei prefăcute-n căprioară, totalmente străin monstruozițărilor ideologice venite de la Răsărit, argumentează autorul: „În acest univers al miturilor și al eposului unor întâmplări de poveste a crescut Nicolae Labiș. De mic copil a dobândit sentimentul că e parte a locului și a acestei suflări omenești ziditoare și sporitoare a frumuseții toposului. Percepuse din copilărie noblețea purtării și firii consătenilor săi și-și dorea să fie asemenea lor. Era pravila învățată de la părinți, învățătorii Profira și Eugen, cei care-și rânduiseră viața într-o îmbrățișare cu semenii. Erau oamenii locului. Casa în care locuiau, cea a directorului școlii, cu două odăi și tindă, se aseamăna picătură cu cele din sat. Dascălii erau respectați pentru cartea pe care o învățaseră, dar și pentru modestia și respectul arătat celorlalți. Nici materialicește nu se deosebeau mult

de oamenii satului. E drept, primeau o simbrie ce le asigura o existență decentă, dar ca să aibă cele trebuitoare copiilor trudeau și cu brațele” (*Popasuri pe tărâmul labișian al Mălinilor*). O spusese poetul însuși: „Bătăile versului am prins a deprinde/ Nu din cărți, ci din horă, din danț,/ Rimele din bocete și colinde,/ Din doinele seara cântate pe șanț” (*Începutul*, din volumul *Primele iubiri*).

Cartea lui Grigore Ilisei ar merita cunoscută de tinerele generații școlare tot mai depărtate de ființa românească, rătăcite în universuri virtuale, artificiale, mutante și prizoniere ale mizerabilei neomarxiste ideologii *political correctness*, destrămătoare de familie, de națiuni, în numele unei himerice globalizări.

Theodor Codreanu

Cuprins

Notă asupra ediției	5
Cuvânt înainte (<i>Theodor Codreanu</i>)	9
Prigoreniile lui Neculce	19
Raiul Mirceștilor	30
Stupca lui Ciprian	41
Planeta Ipoteștilor	53
Amintirile Humuleștilor	72
Nostalgiea enesciană a pământului românesc	87
Semne ale timpului la Iași	105
Iașii prietenilor artistice	132
Oameni și locuri la Fălticeni	146
Bacăul amurgurilor violete	189
Casa de la Vovidenia – sălașul ierarhilor Cuvântului Întrupat și Cuvântului măiestrit încondeiat	201
Văratecul – leagăn al inteligenței românești	218
Popasuri pe tărâmul labișian al Mălinilor	235